

párja lehet ennek *püinkel*, ebből *püinke* (= pehely, szállingó hó), *püillengő* (= szarvasmarha lógó lebernyege) stb.

A *palol*-nak is van magashangú párja a *pelel* (*pellet*), teljesen ugyanazon jelentéssel. Talán ebből lett a *pélla* főnév (= ,elégett szalma, nád pehelyforma, könnyen szállingózó hama, pernyéje' *MTsz*). Idevaló a *pelletet* (= rázogató, libegtető, pl. szoknyát), *pellempáty* (= fityegő, libegő szalag) stb. s a régiségből: ,zászló formán lobogó *pellike*' (*NytSz*).²

E szerint *libicke* is, *palóka* (*pala* > *para*) is egyazon mozgást jelentő, kétféle ige származéka volna. Nyelvtudósok hívatottak arra, hogy ezt az ötletünket elbírálják.

Bátky Zsigmond.

Kóly, a világ közepe.

ARANY JÁNOS *Az elveszett alkotmány* c. elbeszélő költeményének V. énekében (ÖM. III. 105.), Armidának és Rák Benedéknek a pokolba vezető útjáról szólva, írja a következő sorokat:

„... Város, falu, sík, halom, erdők,
Bérez, havas ormok, mind, mind elmaradoznak utánok,
Mígnem elérik az út végső földszinti határát,
Kólyt, a világ közepét, melynek hegye termi Biharban
Lelkét a' híres neves *érmelléki* boroknak“.

S mivel e hegyet „üstökinél fogvást“ Armida varázsnő félretévé, hogy a hegy alatt levő katlanszerű nyíláson az alvilágba lemelessenek, Kóly természetesen még egyszer előkerül az ének végén:

...mielőtt a' földi kakasnép

Harmadik ördalját kürtölné, visszatevék a'

Kólyi hegyet — honnan kivevék — régi helyére (uo. 113. l.)

ARANY a népnyelv alapján teszi meg Kólyt a világ közepévé, amint az *Elv. alk.-hoz* írt *Jegyzetekből* (id. kiad. 153.)

² Van *pilleg* (= meglegben) igénk is. Talán ebből lett a *pille* (= lepke), aztán *piliz* (alakv.: *pelyhez* (= ,szállingózik') s ebből *pili* (= u. az, mint a *pélla*). Hogy a *pili* milyen viszonyban van a *pehely*-lyel (alakv.: *pelyh*, *pelhi*, *píte* stb.) s ez a *pelel*-lel, nem tudjuk eldönteni. A *pelhedék* (= vízben úszkáló apró szemét) azonban alighanem a *pelel* származéka, tehát a *pelel*-ből is lehet *pele* (l.: *pellike*) > *pelhe* (> *pelhedék*), mint a *palol*-ból *pala* > **palha* s ebből talán ráhatással *pálha*.

Lehet, hogy a somogy-baranyai *pólabölcső* is eredetileg *palóbölcső* volt s csak a *paló* jelentésének elhomályosultával értelmessítették *póla* (pólya) *bölcső*-vé. (*MTsz*, *Szeg. Füz.* 1: 291.)

meggyőződhetünk: „*Kóly a világ közepe*. Szójárás“ [mai műszóval: szólás].

Előfordul ez a kifejezés ARANYnál még egy helyen: 1846. február 22. Szalontáról keltezett, SZILÁGYI ISTVÁNhoz írt levelében elmondja az Elv. alk. tartalmát s az V. ének ismertetésében itt is azt állítja Armidáról és Bendéről, hogy „*Kólyra mentek, a világ közepére*“. (Ar. J. Levelezése I. köt. 1888. 1S.) De itt már nem magyarázza ezt a szólást, bizonyára azért, mert SZILÁGYI is ismerte szalontai rektorsága idejéből.

A *világ közepe* kifejezés eddigi adataink szerint (vö. NNy. VI. 174—6.) valamely személyről (1. 'büszke, nagyzó ember' Jászberény 3 adat; Jászfényszaru; vö. ezzel ezt a gyermekekre gyakran alkalmazott szólást: *Azt hiszi, hogy ő körülé forog a világ*; 2. 'romlott nő szeméremtete' Gödöllő; mindkét esetben a megvetés képzetével!), tárgyról ('akasztófa hídja' Jászberény 3 adat), azonban leggyakrabban valamely földrajzi alakulatról használatos. Néha valamilyen magyarázó hagyomány fűződik a helynévhez (Nógrád m. Maconka, hevesi kiskoecsa, Jászberény határában Boldogasszonyhalma, Ginkota, Tápé) s ez kétségtelenül a lokálpatriotizmus elfogult nagyításaiiban gyökerezik. A legtöbbször azonban minden hagyomány nélkül neveznek el valamilyen helyet a *világ közepének*, csupán csak érzelmi okok alapján: Ha valaki jól érzi magát valahol, azt mondja, itt a világ közepe (Jászberény), ha valaki nagyon meg akar tisztelni egy helyet, azt állítja, ez a világ közepe (Szentest), egy közlő szerint ott a világ közepe, ahol áll valaki s mások pedig Magyarországot tekintik annak (Jászjákóhalma). Leggyakrabban persze mindenki a saját lakó- vagy szülőhelyét dicséri s így azt tartja a *világ közepének* (Jászszághalma, Boldogasszonyhalma; Nógrád m. Maconka; Makó; Tápé).

Ezt a megjelölést gyakran a környékbeliek is átveszik, csakhogy ezek már rendszerint gúnyos értelemben ('kis, jelentéktelen, Isten háta mögötti hely') használják (vö. hogy a lokálpatriotizmus idegenek előtt ellenszenves!) A Szeged melletti Tápét pl. nemcsak az odavalók, hanem a szegediek, szentesiek, csongrádiak s a környékbeli kisebb helységek (Szatymaz, Pusztamérges, Sándorfalva, Kiskúndorozsma, Algyó, Mindszent, Szegvár, Szentmihálytelek) lakossága is a világ közepének tartja, sőt eljutott ez a kifejezés Orosházára is, Tápétól több mint 50 km-nyire. A *világ közepe* kifejezéssel illetik a környékbeliek Szarvast (NNy. VII. 58.), Egert (Jászberény no. VI.

174., Tiszanána u.), Recsét (Jászberény uo. 175.) és a biharmegyei Szerepet (Püspökladány uo. 176.) is.

Bár Kóly kisközség (Bihar m. székelyhídi járásában) Szalontától kb. 70 km-nyire van, az eddigiek alapján bátran állíthatjuk, hogy ARANY a szalontai vagy a szalontavidéki népnyelvből vette Kólyt, mint a világ közepét. (A nagy távolságra vő. az Orosházán járatos szólást: Tápé a világ közepe.)

Kelemen József.

Dutyi.

E szavunk, melyet tudvalevőleg az 'aristom, kóter, rendőrségi fogda' fogalmának tréfás megnevezésére használunk, ma köznyelvi szó ugyan, de eredetileg tájszó volt (l. MTsz.). Magyarázataira először az a gondolat merült fel (Nyr. XXXIV, 279), hogy nem egyéb mint „az oláh *dute*. (**duc-te*), menj!' szó, tréfásan főnévül használva“, s ez alaktani szempontból el is volna fogadható, csakhogy az oláh szónak 'menj!' jelentéséből sehogys sem volna érthető a magyar szónak 'aristom, kóter, rendőrségi fogda' jelentése. És különben is ellentmond e szó oláh eredetének az a körülmény, hogy Veszprém és Zala megyében is használatos. Oláh eredetű tájszavaink közül ugyanis egyetlen egy sem terjedt el ilyen messzire. Az EtSz. szerkesztői el is vetették ezt a magyarázatot, csakhogy az ő magyarázatuk, mellyel ezt a régebbit helyettesítették, hogy: „A német eredetű *dunkli* (< baj.-osztr. *dunklé*, *dünklé* 'die dunkelheit'...) tréfás átalakítása“ nézetem szerint éppen olyan elfogadhatatlan. Ebben először is már magának a (nyilván katona-nyelvi eredetű) magyar *dunkli* szónak a származtatása is téves, mert ez nem a hazai németségünk nyelvében teljesen ismeretlen, tehát a magyarság előtt is teljesen ismeretlen 'dunkelheit' jelentésű állítólagos német *dunklé*-nak az átvétele, hanem a volt közös hadseroglobeli *dunkl-arrest* műszónak a rövidítése. De ettől egészen el is tekintve: egy szó tréfás átalakításának olyanféle módjára, mint amilyen a feltételezett *dunkli* > *dutyi* változás volna, én egyetlen egy példát sem tudnék idézni, és valószínűleg más sem tudna ilyet.

Dutyi szavunk eredetének helyes magyarázatát akkor találtam meg, mikor a N. és Ny. legutóbbi füzetében (VII, 56) elolvastam *Zoltai Lajos*nak azt a közlését, hogy Debrecenben a XVIII. sz.-ban a kamaraféle kisebb helyiséget *dutyán*-nak